УДК 352:338.43:502.131.1
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2026.5/13

Паклін В. В.
https://orcid.org/0009-0006-0157-1341
Маріупольський державний університет

СИСТЕМА ДЕТЕРМІНАНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АПК ТА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Статтю присвячено обґрунтуванню системи детермінант та кількісних показників оцінювання сталого розвитку агропромислового комплексу та сільських територій України. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечення стійкого функціонування аграрного сектору в умовах воєнних дій, структурних трансформацій економіки, зміни клімату, посилення ресурсних обмежень, руйнування виробничої, транспортної та енергетичної інфраструктури, а також необхідністю формування засад повоєнного відновлення та європейської інтеграції України. Обґрунтовано доцільність комплексного підходу, за якого сталий розвиток агропромислового комплексу та сільських територій розглядається як результат взаємодії економічної, соціальної та екологічної детермінант.

Для оцінювання економічної детермінанти запропоновано показники, що характеризують створення доданої вартості та ефективність використання ресурсів: валова додана вартість у розрахунку на одного зайнятого, співвідношення валової доданої вартості та проміжного споживання, а також співвідношення валової доданої вартості та валового випуску. Соціальна детермінанта представлена показниками динаміки середньомісячної заробітної плати в сільському господарстві, зайнятості та безробіття в аграрному секторі, а також співвідношенням рівня оплати праці в сільському господарстві та середнього рівня заробітної плати в економіці. Екологічна детермінанта включає показники ресурсоємності, відходоємності та частки органічного виробництва.

Запропонована система дає змогу поєднати оцінювання економічної результативності, соціального добробуту та екологічної ефективності в єдиній аналітичній моделі. Важливою перевагою запропонованого підходу є орієнтація на кількісні показники, які можуть бути сформовані на основі офіційної статистичної інформації, що створює можливості для їх практичного використання на регіональному рівні. Система показників може застосовуватися для нормування даних, формування інтегрального показника сталого розвитку, міжрегіонального порівняння, виявлення територіальних диспропорцій та кластеризації регіонів за рівнем сталості розвитку.

Практичне значення результатів полягає у можливості їх використання для моніторингу стану агропромислового комплексу та сільських територій, визначення пріоритетів регіональної політики, обґрунтування стратегій сталого розвитку та підтримки управлінських рішень у процесі повоєнного відновлення України. Подальші дослідження передбачається спрямувати на апробацію запропонованої системи показників на регіональному рівні, визначення вагових коефіцієнтів та побудову інтегрального індексу сталого розвитку. Перспективним напрямом є також доповнення системи четвертою детермінантою – резильєнтністю, яка характеризуватиме здатність аграрних і сільських систем протистояти зовнішнім викликам, адаптуватися до них та відновлюватися після воєнних, економічних і кліматичних шоків.

Ключові слова: *сталий розвиток, агропромисловий комплекс, сільські території, детермінанти сталого розвитку, економічна ефективність, соціальна стійкість, екологічна ефективність, валова додана вартість, ресурсоємність, органічне виробництво, регіональне оцінювання, резильєнтність.*

Постановка проблеми. Сталий розвиток агропромислового комплексу (АПК) та сільських територій є однією з ключових передумов забезпечення економічної, продовольчої, соціальної та екологічної безпеки держави. Аграрний сектор України відіграє особливу роль у формуванні

© Паклін В. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

валової доданої вартості, забезпеченні зайнятості населення, розвитку сільських територій та формуванні експортного потенціалу країни. Водночас функціонування АПК супроводжується значним використанням земельних, водних, енергетичних та матеріальних ресурсів і може створювати суттєве навантаження на природні екосистеми.

Актуальність проблеми сталого розвитку АПК України істотно посилилася внаслідок повномасштабної війни. Руйнування виробничої, транспортної та енергетичної інфраструктури, мінування сільськогосподарських земель, порушення логістичних ланцюгів, скорочення трудового потенціалу сільських територій, вимушена міграція населення, зміна структури виробництва та погіршення стану природних ресурсів формують додаткові ризики для функціонування аграрного сектору. Одночасно воєнні та кліматичні чинники підвищують вразливість сільських територій і зумовлюють необхідність переходу від оцінювання лише поточної економічної ефективності до комплексного визначення здатності АПК забезпечувати довгострокову стійкість і відновлення.

У таких умовах особливого значення набуває формування системи показників, яка дозволяє одночасно оцінити економічну результативність аграрного виробництва, його соціальне значення та екологічні наслідки. Традиційне використання окремих економічних показників не забезпечує повної характеристики сталості розвитку, оскільки зростання обсягів виробництва або продуктивності праці може супроводжуватися підвищенням ресурсоємності, утворенням відходів, деградацією природного капіталу або погіршенням соціальних умов.

Проблема полягає також у необхідності адаптації методичних підходів до специфічних умов України, що поєднують наслідки воєнних дій, структурні трансформації аграрного виробництва, кліматичні зміни, євроінтеграційні процеси та завдання післявоєнного відновлення. Це зумовлює необхідність удосконалення системи оцінювання сталого розвитку АПК і сільських територій на основі взаємопов'язаних економічних, соціальних та екологічних детермінант.

Розв'язання цієї проблеми відповідає сучасним завданням державної регіональної та аграрної політики, політики сталого розвитку, післявоєнного відновлення України, а також євроінтеграційної трансформації аграрного сектору. Практична значущість такого підходу полягає у можливості його використання для міжрегіонального порівняння, виявлення диспропорцій розвитку, визначення проблемних територій, формування пріоритетів державної підтримки та обґрунтування стратегій сталого розвитку АПК і сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблематика сталого розвитку аграрного сектору та сільських територій широко представлена у сучасних наукових дослідженнях. У міжнародній науковій літературі сталий розвиток сільського господарства розглядається як багатовимірний процес, що передбачає узгодження економічної ефективності виробництва, соціального добробуту та збереження природного капіталу. Відповідний підхід знайшов відображення у концепції «трьох вимірів» сталого розвитку, відповідно до якої економічні, соціальні та екологічні результати мають оцінюватися не ізольовано, а як взаємопов'язані складові єдиної системи.

Значний масив досліджень присвячено економічній складовій сталого розвитку аграрного сектору. У межах цього напряму аналізуються продуктивність праці, ефективність використання матеріальних ресурсів, продуктивність факторів виробництва, рівень доходності та створення доданої вартості. Використання показників валової доданої вартості дає змогу перейти від простого оцінювання обсягів виробництва до визначення реального економічного результату функціонування галузі та ефективності використання залучених ресурсів.

Соціальний вимір сталого розвитку АПК у наукових працях пов'язується передусім із зайнятістю населення, рівнем доходів, оплатою праці, якістю робочих місць, демографічною стабільністю та рівнем розвитку сільських територій. Особливе значення має здатність аграрного сектору створювати та зберігати робочі місця, забезпечувати конкурентний рівень оплати праці й формувати умови для утримання трудового потенціалу села. Для України значущість цих питань посилюється демографічними та міграційними процесами, що відбуваються внаслідок війни.

Екологічна складова сталого розвитку аграрного виробництва досліджується через показники використання природних ресурсів, емісій, утворення відходів, землекористування, енергоємності та поширення органічних методів виробництва. У сучасних підходах дедалі більшого значення набуває оцінювання ресурсної ефективності та переходу до циркулярних моделей аграрного

виробництва, за яких економічне зростання не повинно супроводжуватися пропорційним збільшенням використання природних ресурсів та антропогенного навантаження.

В українських дослідженнях питання сталого розвитку АПК та сільських територій розглядаються з позицій економічної ефективності аграрного виробництва, соціально-економічного розвитку села, екологізації землекористування, продовольчої безпеки та формування інституційних механізмів державної підтримки. Окремий напрям становлять дослідження трансформації аграрного сектору в умовах воєнних дій та післявоєнного відновлення. Водночас значна частина наявних підходів концентрується на окремих аспектах сталості, що ускладнює комплексне порівняння регіонів та визначення їхніх сильних і слабких сторін.

Проблематика оцінювання сталого розвитку аграрного сектору та сільських територій сформувалася на перетині економічних, соціальних та екологічних досліджень. У сучасній науковій літературі сталий розвиток аграрних систем переважно розглядається як багатовимірний процес, у якому економічна результативність має поєднуватися із соціальним благополуччям населення та збереженням природно-ресурсного потенціалу. Систематичний огляд підходів до оцінювання аграрної сталості, проведений M. G. Lampridi, C. G. Sørensen та D. Bochtis, показав значну різноманітність методів, серед яких найбільш поширеними є системи індикаторів, інтегральні індекси та багатокритеріальні методи оцінювання [1].

Важливим напрямом міжнародних досліджень є пошук оптимального набору показників, здатного одночасно характеризувати економічні, соціальні та екологічні результати аграрного виробництва. A. Bathaei та D. Štreimikienė на основі систематичного огляду за процедурами SALSA та PRISMA узагальнили 101 індикатор сталого сільського господарства, розподіливши їх за трьома основними вимірами – соціальним, екологічним та економічним [2]. Автори підкреслюють, що універсального набору індикаторів не існує, оскільки його склад має враховувати специфіку території, країни та рівня оцінювання.

Подібну проблему розглядають A. Alaoui, L. Barão, C. S. S. Ferreira та R. Hessel, які проаналізували існуючі системи оцінювання сталості сільськогосподарських систем і виділили шість найбільш поширених рамкових підходів – SAFA, RISE, MASC, LADA, SMART та Public Goods [3]. Дослідники наголошують на складності вибору системи показників, оскільки різні методики відрізняються масштабом оцінювання, набором індикаторів, методами агрегування та співвідношенням економічної, соціальної й екологічної складових.

Значення вибору обмеженого та практично придатного набору показників підкреслюють L. V. Rasmussen, R. Bierbaum, J. A. Oldekop та A. Agrawal. Автори звертають увагу на розрив між показниками, які використовуються в академічних дослідженнях, та інформацією, необхідною практикам і органам управління. Одним із ключових висновків є доцільність використання економних, порівнюваних і відтворюваних показників та максимально ефективного використання вже наявних статистичних даних [4].

Важливим методологічним питанням залишається порівняння різних систем індикаторів. E. M. de Olde, F. W. Oudshoorn, C. A. G. Sørensen, E. A. M. Bokkers та I. J. M. de Boer проаналізували 48 інструментів оцінювання сталості на рівні господарств і показали суттєві відмінності між ними за системами оцінювання, контекстною специфічністю та припущеннями, покладеними в основу розрахунків [5].

Сучасні дослідження дедалі частіше переходять від окремих індикаторів до інтегральних індексів. D. Jendoubi Mühlematter, S. J. Maund та M. Nina запропонували Agroecosystem Sustainability Index, який поєднує економічні, соціальні та екологічні показники, використовує процедури зниження розмірності та зважування й дає змогу порівнювати території за узагальненим показником сталості [6]. K. A. Nicholas та M. Scown, своєю чергою, застосували просторовий аналіз 15 екологічних та 9 соціальних індикаторів для оцінювання сталості сільських земельних систем Європи, що дозволило виявити території з високими та низькими результатами за комплексом показників [7].

Європейський досвід також демонструє важливість доступності статистичних даних для побудови систем індикаторів. U. Memo та D. Pieńkowski проаналізували показники сталого розвитку сільських територій Болгарії, Німеччини, Польщі, Румунії та Нідерландів і показали можливості використання порівнюваних статистичних даних для оцінювання економічних, соціальних, екологічних та інших аспектів сільського розвитку [8].

Особливого значення для даного дослідження набувають праці українських науковців. Одним із важливих напрямів української школи є використання економічної, соціальної та екологічної складових як базових елементів оцінювання сталого розвитку. Н. М. Котвицька, А. О. Ревуцька

та Л. В. Смолій застосували таксономічний аналіз для дослідження сталого розвитку аграрного сектору економіки України, що підтверджує можливість кількісного інтегрування різнорідних показників у єдину систему оцінювання [9]. Водночас Т. Г. Чала, Г. С. Корепанов та Д. І. Черненко обґрунтували систему показників моніторингу досягнення цілей сталого розвитку аграрного сектора та наголосили на необхідності узгодженого врахування економічного зростання, соціальної інтеграції та охорони навколишнього природного середовища [10].

Важливим для формування методологічної основи є дослідження Т. Харченко, у якому проаналізовано економічні, соціальні, екологічні та інституційні індикатори сталого розвитку аграрного сектору України. Авторка застосовує метод аналізу ієрархій для визначення вагомості індикаторів та обґрунтовує необхідність розширення системи оцінювання з урахуванням інституційного складника [11].

Економічна складова сталого розвитку сільських територій детально розглянута О. В. Лазарєвою, яка обґрунтовує систему показників економічної оцінки сільських територій та пов'язує сталий розвиток із ефективністю використання земельного і природно-ресурсного потенціалу [12]. Еколого-економічний підхід до розвитку сільських територій представлений у роботі О. О. Бендасюк, Л. І. Сахарнацької, О. В. Крохтяк та С. Б. Тирпак, де наголошено на необхідності взаємопов'язаного врахування економічної, соціальної та екологічної компонент у процесі стратегічного розвитку сільських територій [13].

Методичні підходи до оцінювання сталого розвитку сільських територій і громад удосконалює М. Тимошенко. Автором систематизовано методи дослідження та запропоновано підходи до оцінювання соціально-економічного, екологічного та культурно-виховного розвитку територій і громад [14].

Безпосередньо до проблеми моніторингу сталого розвитку сільських територій України звертаються В. Г. Щербак, Л. М. Ганущак-Єфіменко, О. М. Ніфатова та ін. Автори пропонують систему економічних, соціально-демографічних, трудових та екологічних показників і використовують статистичний, експертний, факторний та кластерний аналіз [15]. Такий підхід є особливо важливим для досліджень, орієнтованих на міжрегіональне порівняння та типологізацію сільських територій.

Сучасний етап розвитку методології оцінювання сталості в Україні представлений дослідженням О. Дребот, Н. Паляничко, М. Височанської, Л. Сахарнацької та Ю. Шпилової. Автори запропонували трирівневу систему інтегрованих показників, яка враховує екологічні, соціальні та економічні фактори, а також алгоритм формування інтегральних індексів і їх валідації на реальних даних [16]. Особливе значення ця робота має в контексті післявоєнного відновлення України, оскільки пов'язує оцінювання сталого розвитку з управлінням ресурсним потенціалом, доходами населення, соціальною інфраструктурою та екологічним станом територій.

Найбільш близьким до проблематики цього дослідження є дослідження O. Demyanyuk, A. Shatkovskyi, O. Demianiuk та ін., присвячене комплексній оцінці сталого розвитку аграрного сектору України. Автори сформували систему з 24 репрезентативних економічних, соціальних та екологічних індикаторів і на їх основі запропонували інтегральний Sustainable Agriculture Index. Важливим є також врахування авторами специфіки України в умовах воєнних порушень, а також вимог до показників – релевантності, вимірюваності, надійності, доступності та можливості довгострокового застосування [17].

Отже, аналіз наукових публікацій свідчить про сформованість концептуального підходу до сталого розвитку як багатовимірної системи, що поєднує економічний, соціальний та екологічний виміри. Водночас існуючі методики істотно відрізняються за кількістю показників, рівнем агрегування, методами нормування та зважування, просторовим масштабом і доступністю вихідної інформації. Для України додатковим фактором є необхідність урахування наслідків війни, структурних змін аграрного виробництва, втрати ресурсного потенціалу та нерівномірності регіонального відновлення.

Попри значну кількість наукових напрацювань, невирішеною частиною проблеми залишається формування компактної та методично узгодженої системи кількісних показників, яка одночасно характеризує економічну результативність, соціальну стійкість та екологічну ефективність АПК і може бути застосована для міжрегіонального оцінювання України. Додаткової уваги потребує вибір таких показників, які є доступними в офіційній статистиці, мають чітке економічне трактування та можуть бути використані для подальшої нормалізації, інтегрального оцінювання і кластеризації регіонів.

Окремою невирішеною проблемою є врахування специфічних умов функціонування укра-

їнського АПК у період війни та післявоєнного відновлення. Традиційна система показників сталого розвитку не повною мірою відображає вплив руйнування інфраструктури, втрати земельних ресурсів, дефіциту трудових ресурсів, логістичних обмежень та підвищення природно-кліматичних ризиків. Тому перспективним є подальше розширення системи детермінант показником резильєнтності (стійкості), який характеризуватиме здатність аграрного сектору та сільських територій протистояти зовнішнім шокам, адаптуватися до них і відновлювати економічний та соціальний потенціал.

Отже, науковий інтерес становить не лише визначення окремих показників сталого розвитку, а й обґрунтування їх системного поєднання у межах єдиної методичної конструкції, придатної для подальшого кількісного оцінювання сталості АПК і сільських територій України.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування системи детермінант та кількісних показників оцінювання сталого розвитку агропромислового комплексу і сільських територій України з урахуванням економічних, соціальних та екологічних аспектів функціонування аграрного сектору.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань:

– обґрунтувати основні детермінанти сталого розвитку АПК і сільських територій на основі принципів збалансованого розвитку;

– визначити систему економічних показників, що характеризують ефективність створення доданої вартості та використання трудових і матеріальних ресурсів;

– сформувати систему соціальних показників, які відображають зайнятість населення, рівень оплати праці та конкурентоспроможність аграрного сектору на ринку праці;

– визначити екологічні показники, що характеризують ресурсне навантаження, утворення відходів та рівень екологізації аграрного виробництва;

– обґрунтувати можливість використання запропонованої системи показників для комплексного оцінювання, міжрегіонального порівняння та кластеризації регіонів України;

– визначити перспективи адаптації системи показників до умов воєнного та післявоєнного розвитку АПК і сільських територій.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

Система детермінант сталого розвитку агропромислового комплексу та сільських територій сформована відповідно до концепції збалансованого розвитку, яка передбачає одночасне врахування економічних результатів функціонування аграрного сектору, його соціального впливу на сільське населення та екологічних наслідків господарської діяльності. Такий підхід дозволяє оцінити не лише поточну ефективність аграрного виробництва, а й його здатність забезпечувати довгострокову конкурентоспроможність, соціальну стабільність і збереження природного капіталу.

Отже, основними детермінантами сталого розвитку сільських територій та АПК України можна вважати економічну, соціальну та екологічну.

Економічна детермінанта може бути оцінена через результативність використання виробничих ресурсів, рівень створення доданої вартості та ефективність функціонування аграрного виробництва.

Доцільним буде визначити такі показники:

1. Продуктивність праці в галузі через показник валової доданої вартості (ВДВ) на одного зайнятого (L). Він відображає обсяг новоствореної вартості, що припадає на одного працівника, зайнятого у сільському господарстві. Отже, продуктивність праці та ефективності використання трудового потенціалу аграрного сектору визначається як відношення річного обсягу валової доданої вартості галузі до середньорічної кількості зайнятих. Зростання цього показника свідчить про підвищення ефективності використання трудових ресурсів, технологічне оновлення виробництва та зростання економічної віддачі праці.

2. Ефективність використання матеріальних ресурсів у агровиробництві через показник ВДВ на одиницю проміжного споживання (ПС). Цей показник є відношенням ВДВ до ПС. При цьому враховано, що до складу проміжного споживання включаються витрати на насіння, корми, добрива, засоби захисту рослин, паливо, енергію, ветеринарні препарати, ремонт і виробничі послуги. Чим вищим є значення показника, тим більший обсяг доданої вартості створюється з кожної гривні матеріальних витрат, що свідчить про більш раціональне використання ресурсів.

3. Рівень створення додатої вартості у загальному обсязі виробленої продукції та послуг через показник ВДВ на одиницю валового випуску (ВВ). Він визначається як відношення валової доданої вартості (ВДВ) до валового випуску (ВВ) сільського господарства. Високе значення показника свідчить про більшу глибину переробки, вищий технологічний рівень виробництва та меншу залежність від зовнішніх матеріальних ресурсів.

Через соціальну детермінанту можливо оцінити вплив аграрного сектору на добробут населення, стан ринку праці та соціальну стійкість сільських територій.

Доцільним буде визначити такі показники:

1. Динаміка середня місячної заробітної плати штатних працівників у сільському господарстві. Середня заробітна плата у дослідженні використовується як офіційний статистичний показник, що характеризує рівень оплати праці найманих працівників аграрного сектору. Вона визначається за методологією Державної служби статистики України як відношення фонду оплати праці штатних працівників до середньооблікової кількості штатних працівників відповідного виду економічної діяльності.

2. Показники зайнятості та безробіття у сільському господарстві, які характеризують здатність аграрного сектору забезпечувати робочі місця та підтримувати соціальну стабільність сільських територій. Аналіз динаміки цих показників дозволяє оцінити вплив структурних змін, механізації виробництва, воєнних чинників та міграційних процесів на сільський ринок праці.

3. Рівень оплати праці у сільському господарстві через співвідношення заробітної плати в АПК та середньої заробітної плати по економіці. Він визначається шляхом ділення середньої зарплати у сільському господарстві на середню зарплату по економіці країни та виражається у відсотках. Показник характеризує конкурентоспроможність аграрного сектору на ринку праці та його здатність утримувати й залучати кваліфіковані трудові ресурси.

Екологічна детермінанта відображає рівень антропогенного навантаження аграрного виробництва на навколишнє середовище та ступінь екологізації господарської діяльності.

1. Показник відходоємності характеризує обсяг відходів, що утворюються у процесі сільськогосподарського виробництва, у розрахунку на одиницю економічного результату. До складу відходів включаються рослинні рештки, відходи тваринництва, використана тара від агрохімікатів, відпрацьовані мастильні матеріали та відходи переробки сільськогосподарської продукції. Відходоємність визначається як відношення маси утворених відходів до валової доданої вартості. Зниження показника свідчить про впровадження ресурсозберігаючих і циркулярних технологій.

2. Ресурсоємність характеризує обсяг використаних природних, енергетичних і матеріальних ресурсів на одиницю створеної доданої вартості. Вона може оцінюватися за окремими видами ресурсів: енергоємністю, водоємністю, землеємністю або матеріалоємністю. Загальний показник визначається як відношення обсягу використаних ресурсів (проміжне споживання) до валової доданої вартості. Зменшення ресурсоємності свідчить про підвищення ефективності використання природного капіталу та перехід до більш інтенсивної моделі сталого розвитку.

3. Частка органічного виробництва характеризує ступінь поширення екологічно безпечних методів господарювання. Вона визначається як частка площі сертифікованих органічних сільськогосподарських угідь у загальній площі сільськогосподарських земель або як частка органічної продукції у загальному обсязі аграрного виробництва. Зростання цього показника свідчить про екологізацію аграрного сектору, підвищення рівня збереження ґрунтів, біорізноманіття та орієнтацію на виробництво продукції з вищою екологічною та ринковою цінністю.

Запропонована система детермінант забезпечує комплексне оцінювання сталого розвитку АПК і сільських територій. Економічні показники відображають ефективність створення доданої вартості та використання ресурсів, соціальні – вплив аграрного сектору на зайнятість, доходи та якість трудового потенціалу, а екологічні – рівень антропогенного навантаження та ступінь екологізації виробництва. Сукупне використання цих детермінант створює методичну основу для інтегрального оцінювання сталого розвитку, міжрегіональних порівнянь, кластерного аналізу та обґрунтування стратегічних пріоритетів післявоєнного відновлення й євроінтеграційної трансформації агропромислового комплексу України.

Висновки. Проведене дослідження дозволило обґрунтувати систему детермінант та кількісних показників для комплексного оцінювання сталого розвитку агропромислового комплексу і сільських територій України. Встановлено, що оцінювання сталості аграрного сектору доцільно здійснювати не на основі окремих показників економічної результативності, а з урахуванням взаємопов'язаних економічних, соціальних та екологічних характеристик.

Економічна детермінанта запропонованої системи орієнтована на оцінювання ефективності створення доданої вартості та використання основних виробничих ресурсів. Використання показників валової доданої вартості на одного зайнятого, валової доданої вартості на одиницю проміжного споживання та співвідношення валової доданої

вартості до валового випуску дозволяє оцінити не лише масштаб аграрного виробництва, а передусім його економічну результативність, продуктивність трудових ресурсів та ресурсоефективність.

Соціальна детермінанта характеризує здатність аграрного сектору забезпечувати зайнятість населення, належний рівень оплати праці та збереження трудового потенціалу сільських територій. Поєднання показників заробітної плати, зайнятості та безробіття, а також співвідношення оплати праці в сільському господарстві та економіці загалом дає можливість оцінити соціальну роль АПК і його конкурентоспроможність на ринку праці.

Екологічна детермінанта спрямована на оцінювання антропогенного навантаження та рівня екологізації аграрного виробництва. Показники відходоємності, ресурсоємності та частки органічного виробництва дозволяють поєднати оцінювання негативного впливу господарської діяльності з характеристикою позитивних змін у напрямі ресурсозбереження та екологізації виробництва. При цьому зниження ресурсоємності та відходоємності розглядається як позитивна тенденція, оскільки воно характеризує перехід до більш ресурсоефективної моделі сталого розвитку.

Запропонована система має перевагу відносної компактності та орієнтації на показники, які можуть бути отримані з офіційної статистичної інформації. Це створює можливості для її практичного застосування під час міжрегіонального порівняння, нормування показників, розрахунку інтегрального індексу сталого розвитку, визначення територіальних диспропорцій та кластеризації регіонів України. Такий підхід може бути використаний як інформаційно-аналітична основа для обґрунтування пріоритетів аграрної та регіональної політики.

Особливого значення запропонована система набуває в умовах воєнних дій та післявоєнного відновлення України. Руйнування виробничої і транспортної інфраструктури, мінування земель, скорочення трудового потенціалу, порушення логістичних зв'язків та погіршення стану природних ресурсів зумовлюють необхідність оцінювання не лише поточних результатів функціонування АПК, а й його здатності адаптуватися до зовнішніх ризиків та відновлювати свій потенціал.

Перспективи подальших досліджень полягають у практичній апробації запропонованої системи показників на рівні регіонів України, визначенні способів їх нормування та вагових коефіцієнтів, розрахунку інтегрального показника сталого розвитку і проведенні кластеризації регіонів за рівнем та структурою сталості. Окремим напрямом подальших досліджень є доповнення запропонованої системи четвертою детермінантою – резильєнтністю, яка дозволить кількісно врахувати здатність аграрного сектору та сільських територій протистояти воєнним, економічним, кліматичним та іншим зовнішнім ризикам, адаптуватися до них і забезпечувати відновлення. Це сприятиме формуванню більш комплексної методики оцінювання сталого розвитку АПК України та її використанню для стратегічного планування повоєнного відновлення та євроінтеграційної трансформації аграрного сектору.

Список літератури:

1. Lampridi M. G., Sørensen C. G., Bochtis D. Agricultural Sustainability: A Review of Concepts and Methods. *Sustainability*. 2019. Vol. 11, No. 18. Article 5120. DOI: 10.3390/su11185120.

2. Bathaei A., Štreimikienė D. A Systematic Review of Agricultural Sustainability Indicators. *Agriculture.* 2023. Vol. 13, No. 2. Article 241. DOI: 10.3390/agriculture13020241.

3. Alaoui A., Barão L., Ferreira C. S. S., Hessel R. An Overview of Sustainability Assessment Frameworks in Agriculture. *Land.* 2022. Vol. 11, No. 4. Article 537. DOI: 10.3390/land11040537.

4. Rasmussen L. V., Bierbaum R., Oldekop J. A., Agrawal A. Bridging the practitioner-researcher divide: Indicators to track environmental, economic, and sociocultural sustainability of agricultural commodity production. *Global Environmental Change*. 2017. Vol. 42. P. 33–46. DOI: 10.1016/j.gloenvcha.2016.12.001.

5. de Olde E. M., Oudshoorn F. W., Sørensen C. A. G., Bokkers E. A. M., de Boer I. J. M. Assessing sustainability at farm-level: Lessons learned from a comparison of tools in practice. *Ecological Indicators*. 2016. Vol. 66. P. 391–404. DOI: 10.1016/j.ecolind.2016.01.047.

6. Jendoubi Mühlematter D., Maund S. J., Nina M. Agroecosystem sustainability index ASI for measuring environmental and socioeconomic sustainability. npj *Sustainable Agriculture*. 2025. Vol. 3. Article 51. DOI: 10.1038/s44264-025-00095-9.

7. Nicholas K. A., Scown M. Rural land systems both support and hinder the Sustainable Development Goals across Europe. *Communications Earth & Environment*. 2024. Vol. 5. Article 692. DOI: 10.1038/s43247-024-01736-6.

8. Memo U., Pieńkowski D. Sustainable rural development indicators in Bulgaria, Germany, Poland, Romania and the Netherlands: a review of data. *Frontiers in Environmental Science*. 2023. Vol. 11. Article 1323688. DOI: 10.3389/fenvs.2023.1323688.

9. Котвицька Н. М., Ревуцька А. О., Смолій Л. В. Сталий розвиток аграрного сектору економіки України: таксономічний аналіз тенденцій. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 11(185). С. 107–116.

10. Чала Т. Г., Корепанов Г. С., Черненко Д. І. Система показників моніторингу досягнення цілей сталого розвитку аграрного сектора. *Бізнес Інформ*. 2017. № 6. С. 130–138.

11. Харченко Т. Методологічне забезпечення оцінки розвитку аграрного сектору економіки України в розрізі індикаторів сталого розвитку. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. Т. 3, № 84. DOI: 10.35432/1993-8330appa3842021246488.

12. Лазарєва О. В. Оцінка сталого розвитку сільських територій. *Сталий розвиток економіки*. 2019. № 1(42). С. 178–185.

13. Бендасюк О. О., Сахарнацька Л. І., Крохтяк О. В., Тирпак С. Б. Концептуальні засади удосконалення еколого-економічного механізму розвитку сільських територій. *Збалансоване природокористування*. 2022. № 2. DOI: 10.33730/2310-4678.2.2022.261244.

14. Тимошенко М. Науково-методичні аспекти оцінювання сталого розвитку сільських територій і громад. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія: Економічні науки. 2024. Т. 328, № 2. С. 44–51. DOI: 10.31891/2307-5740-2024-328-6.

15. Shcherbak V. G., Ganushchak-Yefimenko L., Nifatova O., Fastovets N., Plysenko G., Lutay L., Tkachuk V., Ptashchenko O. Use of key indicators to monitor sustainable development of rural areas. *Global Journal of Environmental Science and Management*. 2020. Vol. 6, No. 2. P. 175–190. DOI: 10.22034/GJESM.2020.02.04.

16. Drebot O., Palianychko N., Vysochanska M., Sakharnatska L., Shpylova Y. Assessment of sustainable development of rural areas. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2025. Vol. 11, No. 1. P. 120–147. DOI: 10.51599/are.2025.11.01.05.

17. Demyanyuk O., Shatkovskyi A., Demianiuk O., Shatkovska K., Karuna V., Symochko L. Integrated Assessment of Sustainable Agricultural Development in Ukraine: Linkages Between Economic, Ecological, and Social Dimensions. *Sustainability*. 2026. Vol. 18, No. 11. Article 5722. DOI: 10.3390/su18115722.

Paklin V. V. SYSTEM OF DETERMINANTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR AND RURAL AREAS UNDER CURRENT CHALLENGES

The article is devoted to substantiating a system of determinants and quantitative indicators for assessing the sustainable development of the agricultural sector and rural areas of Ukraine. The relevance of the study is determined by the need to ensure the sustainable functioning of the agricultural sector under conditions of warfare, structural transformations of the economy, climate change, increasing resource constraints, destruction of production, transport and energy infrastructure, as well as the need to establish the foundations for Ukraine's post-war recovery and European integration. The study substantiates the feasibility of an integrated approach in which the sustainable development of the agricultural sector and rural areas is considered as a result of the interaction of economic, social, and environmental determinants.

The economic determinant is assessed using indicators characterizing value creation and the efficiency of resource use, including gross value added per employed person, the ratio of gross value added to intermediate consumption, and the ratio of gross value added to gross output. The social determinant is represented by indicators of the dynamics of average monthly wages in agriculture, employment and unemployment in the agricultural sector, as well as the ratio of wages in agriculture to the average wage in the economy. The environmental determinant includes indicators of resource intensity, waste intensity, and the share of organic production.

The proposed system makes it possible to combine the assessment of economic performance, social well-being, and environmental efficiency within a unified analytical model. An important advantage of the proposed approach is its focus on quantitative indicators that can be calculated using official statistical data, creating opportunities for their practical application at the regional level. The system of indicators can be used for data normalization, construction of an integral sustainable development indicator, interregional comparison, identification of territorial disparities, and clustering of regions according to their level of sustainability.

The practical significance of the results lies in the possibility of using them to monitor the state of the agricultural sector and rural areas, identify regional policy priorities, substantiate sustainable development strategies, and support management decisions in the process of Ukraine's post-war recovery. Further research should focus on testing the proposed system of indicators at the regional level, determining indicator weights,

and developing an integral sustainable development index. Another promising direction is to supplement the system with a fourth determinant – resilience, which would characterize the ability of agricultural and rural systems to withstand external challenges, adapt to them, and recover from military, economic, and climate-related shocks.

Keywords: *sustainable development, agricultural sector, rural areas, sustainable development determinants, economic efficiency, social sustainability, environmental efficiency, gross value added, resource intensity, organic production, regional assessment, resilience.*

Дата першого надходження статті до видання: 09.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026